

Archiefreeks: kunstenaarstijdschriften in Nederland (1960-heden)

Spread Zinefest / ARTisBOOK
17 t/m 26 september 2021

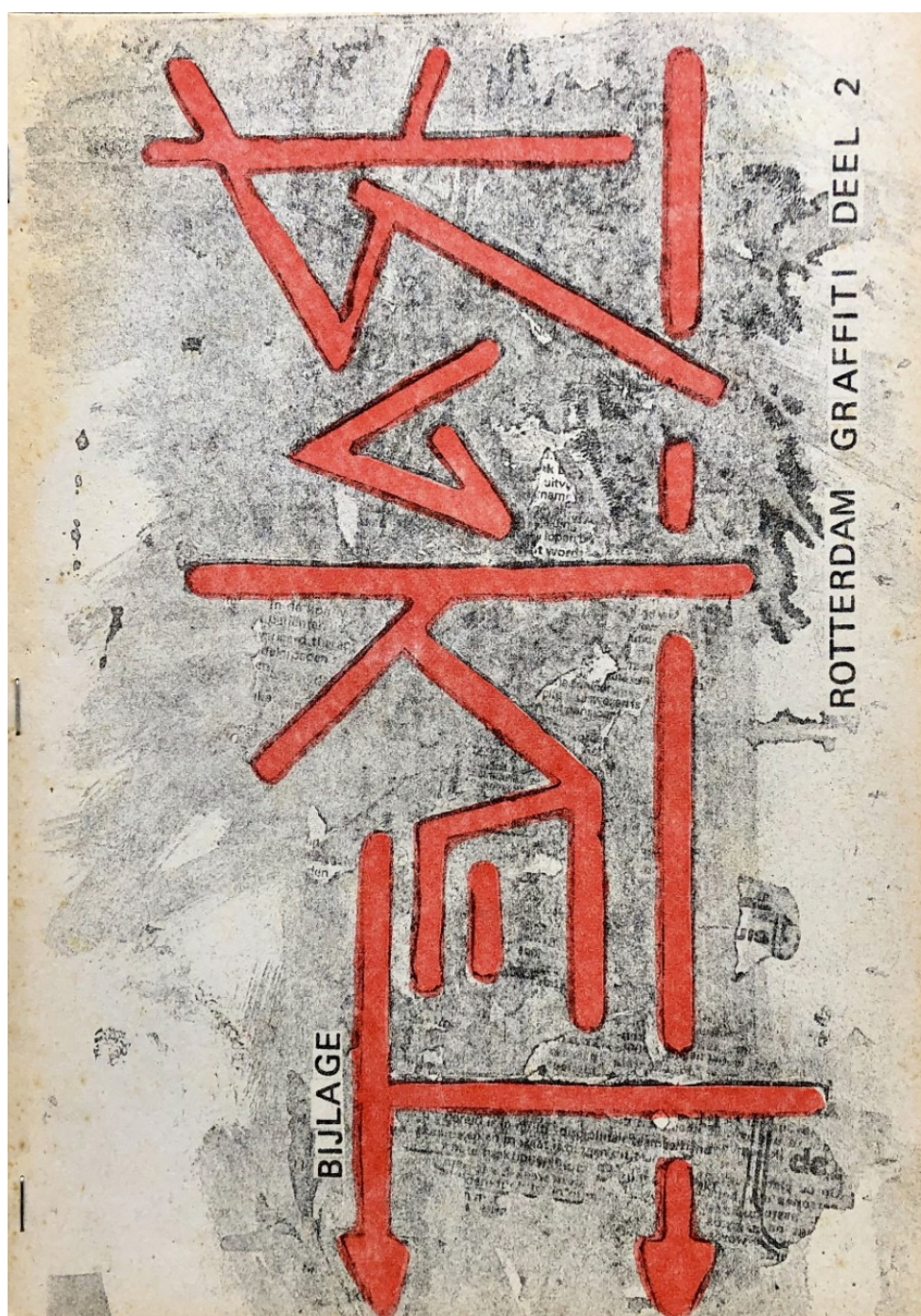
Inleiding

ARTisBOOK presenteert tijdens de *Spread Zinefest* van 17 september t/m 26 september 2021, vanuit een kunsthistorisch perspectief een keur aan tijdschriften die zijn vervaardigd door kunstenaars en vaak in eigen beheer zijn uitgegeven. Evenals kunstenaarsboeken worden deze tijdschriften veelal gebruikt als een alternatief podium voor de kunst. Voor deze presentatie is een selectie gemaakt uit het archief van ARTisBOOK.

Nadruk zal komen te liggen op de kunstenaarstijdschriften uit de periode 1960-1980. Kunstenaarspublicaties uit deze periode genieten de laatste jaren een hernieuwde aandacht. Dat heeft wellicht te maken met het feit dat heel wat beeldende kunstenaars vandaag teruggrijpen naar strategieën van DIY (do it yourself) publishing. De hedendaagse zine scene van kunstenaarstijdschriften doet denken aan de boom van kunstenaarstijdschriften van de jaren '60, '70 en '80.

Het kunstenaarstijdschrift ontwikkelde zich uit die stromingen in de beeldende kunst die de positie van het unieke kunstwerk in twijfel trokken: Fluxus, mail art en conceptuele kunst. Eind jaren zestig trokken steeds meer kunstenaars het kunstwerk als object in twijfel; het kon bestaan als tekst, handeling of idee. Mail art begon met het in oplage produceren en per post verspreiden van kunstwerken. Onder invloed van de conceptuele kunst verminderde het onderscheid tussen het kunstwerk en de documentatie over het kunstwerk (in woord en beeld).

De jaren '70 en '80 zijn de jaren van de kunstenaarsinitiatieven, van Agora in Maastricht, Aorta in Amsterdam, De Appel in Amsterdam, de Fabriek in Eindhoven, De Zaak in Groningen, Lokaal 01 in Breda, W139 in Amsterdam - tevens de proeflokalen waar

nieuwe kunstenaarstijdschriften het licht zagen. De namen van de tijdschriften klinken soms heldhaftig, Perspectief, Modern denken, of juist relativerend, De tand des tijds, of zelfverzekerd ook: Furore. Rond 1970 ontstond bij veel kunstenaars de behoefte om naast bestaande kunstinstellingen een eigen platform te creëren waar discussie en het uitwisselen van ideeën mogelijk was. Vanuit een vergelijkbare mentaliteit ontstonden ook de kunstenaarstijdschriften. Kunstenaars wilden zelf een betoog ontwikkelen over hun werk.

De late jaren '70 kenmerkten zich door actie en engagement. Het sociaal bewustzijn van de kunstenaars groeide. Kenmerkend is de sterke maatschappelijke oriëntatie en er was ook een sterke behoefte om samen met anderen een kunstplatform te creëren (voorbeelden: 'De Autonome Koecrand', 'Plaatwerk' en 'Artzien').

Begin jaren '80 ontstond er een ware hausse van kunstenaarstijdschriften. Elke stad met zijn kunstacademie had zijn eigen blad: 'De Enschedese School', 'Drukwerk de Zaak' in Groningen, 'Het Bestaan' in Leeuwarden, 'Hard Werken' in Rotterdam, 'Code' in Amsterdam. Veel van deze kunstenaars waren geïnteresseerd in de opleving van schilderkunst aan het begin van de jaren tachtig, zoals dat in die jaren in Italië, Duitsland, Frankrijk, maar ook in Nederland opkwam.

Vanaf de eind jaren '80 is er in de wereld van de kunstenaarstijdschriften veel veranderd: eerst moest alles met de hand, later met de computer. In de jaren '90 wordt steeds meer gebruik gemaakt van nieuwe, elektronische media, die kunstenaars veel mogelijkheden bieden. Video was een uitvinding die voor veel kunstenaars een welkom nieuw, bruikbaar medium was. 'ZAPP-MAGAZINE' is bijvoorbeeld een tijdschrift op videoband over hedendaagse beeldende kunst.

Voor kunstenaars is het tijdschrift steeds een middel geweest om aandacht op te eisen voor

zaken die de reguliere kunsttijdschriften als Museumjournaal en Metropolis M lieten liggen. Het kunstenaarstijdschrift kenmerkt zich dan ook door opvallende kunstenaarsbijdragen, de gelijkwaardigheid van tekst en beeld en door artikelen geschreven door de kunstenaar zelf.

Uitgelicht:

Armando (1929-2018), Henk Peeters (1925-2013) en Jan Schoonhoven (1914-1994) richtten de **groep Nul=0** op en gaf een gelijknamig tijdschrift uit, waarvan de redactie werd gevoerd door Armando, Peeters en Herman de Vries (1931). De Vries begon daarna in 1965 met het tijdschrift '**revue integration**'. In dit tijdschrift, die handmatig werd samengesteld, werden diverse kunststrichtingen aan het woord gelaten en fungeerde als platform voor het produceren en verspreiden van kunstenaarsbijdragen. Veel bijdragen bestonden uit concrete poëzie. De titel van het tijdschrift was een verwijzing naar de integratie op alle denkbare terreinen van het leven in verband met nieuwe ontwikkelingen in de hedendaagse kunst, die dichters, schrijvers, cinematografen, architecten, componisten en filosofen zouden kunnen samenbrengen in een verenigd manifest van de geest van deze dagen. Aan enkele afleveringen is documentair of publicitair drukwerk toegevoegd, soms ook originele grafie, genummerd en gesigneerd.

Vanuit IJmuiden komt Hans Clavin (1946-2015) in 1970 met het eerste nummer van '**Subvers**'. Dit eerste Nederlandse visuele poëzie-tijdschrift dat geheel in offsetdruktechniek is gemaakt start met een zeer internationale selectie concrete- en visuele gedichten. De volgende nummers werden steeds aan één dichter gewijd.

Fluxus-kunstenaars Wim T. Schippers (1942) en Willem de Ridder (1939) verschoven hun activiteiten naar de media, ze maakten televisieprogramma's en bladen als 'Suck' of het

ook in kaboutertijd populaire 'Aloha'. Het tussen 1969 en 1974 verschenen '**Aloha**' richtte zich meer op maatschappelijke kwesties. De tweewekelijks Aloha besteedde veel aandacht aan popmuziek, politiek (Kabouterbeweging), seks, comic strips en grafische vormgeving. De vormgeving is brutaal, eigenzinnig, felgekleurd en uitbundig. De koppen zijn uitdagend ('donderdag breekt de pest uit'), de teksten hilarisch maar soms ook wel informatief en serieus. Voortdurend werd geprobeerd het establishment te epateren en te prikkelen. 'Aloha' was ironisch, onconventioneel en gekruid met een absurde humor. Deze satirische traditie wordt sinds 2002 voortgezet in 'Frietkaas'.

Agora publiceerde vanaf 1973 op onregelmatige basis het kunstenaarstijdschrift in krantenvorm '**Fandangos**'. Hierin werd plaatsgemaakt voor diverse nieuwe trends in de beeldende kunst ('concept', Fluxus, 'neodada') alsook voor visuele en concrete poëzie. Het tijdschrift werkte met gastredacteurs als Raul Marroquin (1923), Rod Summers (1943) en Klaus Groh (1936), en publiceerde interviews met o.a. Joseph Beuys (1921-1986) en Laurie Anderson (1947). Het gros van de bijdragen, die gaandeweg steeds vaker in de vorm van mail art werden aangeleverd, werd zonder hiërarchie en los van elk inhoudelijk programma naast elkaar geplaatst.

Michael Gibbs (1949-2009) zette '**Artzien**' (Amsterdam 1978-1982) op uit een sterke behoefte om samen met anderen een kunstenaarsplatform te creëren. De discussies en dialogen over elkaars werk vond Gibbs belangrijker dan het uiterlijk van het blad. Als hij genoeg geld had, werd de cover offset gedrukt, zo niet dan werd alles gekopieerd. Bovendien wilde Gibbs geen subsidie aanvragen, want daardoor zou hij minder vrij zijn.

Stichting De Zaak was een Gronings kunstenaarsinitiatief dat in 1979 werd opgericht door Jouke Kleerebezem (1953), Ton Mars (1950) en Hans Scholten (1952) en bestond tot 1990. De

Zaak exploiteerde daartoe tentoonstellingsruimtes aan de Schuitediep 72.4 en vanaf 1983 aan de Turftorenstraat 18-20. Er werden diverse publicaties uitgegeven en organiseerde lezingen en discussies. Sinds haar oprichting streefde De Zaak naar de voortdurende ontwikkeling van de interactie tussen kunstwerk, kunstenaar en publiek. De Zaak stimuleerde een persoonlijk betrokkenheid en omgang bij en met actuele beeldende kunst. Een belangrijk aspect was hierbij het 'denken achter de kunst' en de houding van de kunstenaar ten opzichte van het ontstaan en functioneren van werk. Belangrijk was hierbij het tijdschrift '**Drukwerk De Zaak**'. Deze werd vanaf 1980 tweemaandelijks en vanaf 1982 viermaandelijks in een oplage van 750 uitgegeven. De 39 nummers werden vormgegeven door Jouke Kleerebezem en werden voorzien van originele bijdragen van tientallen kunstenaars. 'Drukwerk De Zaak' ontwikkelde zich van een mededelingenblaadje, van een drukwerk dat op informatieve wijze het tentoonstellingsprogramma van De Zaak volgde, tot een zelfstandig medium binnen De Zaak, weliswaar gelieerd aan de tentoonstellingsruimte en op dezelfde inhoudelijke leest geschoeid, maar in hoge mate met autonome functie. Het merendeel van de zich in het 'Drukwerk De Zaak' presenterende Nederlandse en buitenlandse kunstenaars beschouwt haar bijdragen met fraai getypografeerde kunstenaarsteksten en goed gereproduceerde fotografie als een geïntegreerd onderdeel van hun werk. Zij zagen dit tijdschrift als een zelfstandig presentatievorm en zij richtten zich op de theoretische context van de actuele kunst. Door de relatie waarin 'Drukwerk De Zaak' tot de tentoonstellingsruimte staat onderscheidt deze van de overige kunstenaarstijdschriften in Nederland.

Het blad '**Raket**' (Rotterdam 1979-1980) van o.a. Allie van Altena (1952) en Piet Dieleman (1956) verscheen als muurkrant. Raket nodigde iedereen uit tekeningen, teksten en anderszins aan te leveren. Ze plakten de muurkranten door heel Rotterdam. Geheel en al zelf vervaardigd en verspreid. Ondergronds, zoals dat hoort. 'Raket' zou snel uitgroeien tot één van de invloedrijkste punkfanzines in Nederland. Mede omdat het blad aan ieder plaats

bod voor tekeningen, brieven, teksten en aankondigingen. Zelfs aan neonazi's. Er vond geen selectie of censuur plaats. Ze stencilden alles.

'**Modern Denken**' (Amsterdam 1980-1984) was het enige blad in Nederland dat zich specifiek concentreerde op vrouwelijke beeldende kunstenaars. De redactie, bestaande uit Gea Kalksma (1953), Lydia Schouten (1948) e.a., wilde tegenwicht bieden aan de door mannen gedomineerde kunstwereld in die tijd. Het tijdschrift was voor hen ook een middel om te reflecteren en reageren op de populaire media, als reclame en televisie. 'Talking back to the media' was het motto. Een was een sterke oriëntatie op de (commerciële) beeldcultuur uit de Verenigde Staten.

Het fotoblad '**Plaatwerk**' (Amsterdam 1983-1989) kende een sterke maatschappelijke oriëntatie. Ze wilden een tijdschrift maken "voor dié sociale fotografie die niet vervalt in een eenvoudige zwart/wit tegenstelling. Een blad voor foto's, die een genuanceerd beeld van onze maatschappij in verandering wil laten zien". In de loop van jaren '80 verdween het 'sociale' uit de ondertitel en werd meer plaats ingeruimd voor de 'kunstfotografie'. Toch bleven er rapportages verschijnen over maatschappelijke onderwerpen, zoals van Hans Aarsman over openbare rituelen.

Bronnen: G.J. de Rook, en Eldert Willems red., Visuele Poezie (zes visies), Manteau, Brussel [etc.], 1977
 Marieke van Dormolen, In Druk, kunstenaarstijdschriften 1970-1995
 Tineke Reijnders, kunstenaarsinitiatieven in de jaren '80 en '90, 2003
 Gwenn Allen, Artists' Magazines, Massachusetts Institute of Technology, 2011
 Caroline Dumalin, Streven naar een sociologische kunst, De Witte Raaf, editie 149, 2011
 Kunstenaarstijdschriften een alternatief podium voor kunst, bibliotheektent. Van Abbemuseum, 2012
 Renaat Ramon, Vorm & Visie, Poeziecentrum, 2014

Tijdschriften in de tentoonstelling

Aloha (Amsterdam), Archivo (Amsterdam), Artzien (Amsterdam), Blind (Amsterdam), Bloknoot (Arnhem), Code (Amsterdam), Cres Publishers (Utrecht), De Appel (Amsterdam), De Enschedese School (Enschede), De Nieuwe Stijl (Amsterdam), Drukwerk De Zaak (Groningen) Ephemera (Amsterdam), Fandangos (Maastricht), Furore (Amsterdam), Gamm(a) (Utrecht), Hard Werken (Rotterdam), hess & reich (Groningen), Het Bestaan (Leeuwarden), Integration (Arnhem), Kontexts Publications (Amsterdam), Makkom (Amsterdam), Modern Denken (Amsterdam), MW press (Noordwijk), NUL = 0 (Arnhem), Perspectief (Rotterdam), Plaatwerk (Amsterdam), Praktikabel (Leeuwarden), Raket (Rotterdam), Sealevel (Eindhoven), Stempelplaats (Amsterdam), Subvers (IJmuiden), Wormhole (Rotterdam), Zien (Rotterdam), The Trade-Plough (Rotterdam), Volkssnakkel (Groningen)

**ART =
BOOK**

*ART
BOOK*

van Bijleveltstichting

